

07/2015

ELÄKETURVAKESKUKSEN RAPORTTEJA

TIIVISTELMÄ

Tomi Kyyrä ja Tuuli Paukkeri

Työkyvyttömyyseläkkeiden maksuluokkamallin kannustinvaikutukset

Työkyvyttömyydellä on paitsi merkittävä inhimillinen kustannus sairastuneille työntekijöille itselleen, myös merkittävä vaikutus eläkejärjestelmän kestävyys- ja huoltosuhteeseen. Työkyvyttömyyseläkkeet ovat edelleen merkittävä väylä varhaiselle työelämästä poistumiselle. Eläkejärjestelmän rakenteilla pyritään asettamaan sekä työntekijöille että työnantajille erilaisia kannustimia pidentää työuria. Keskitymme tässä tutkimuksessa työnantajien kannustimiin, tarkemmin Työntekijän eläkelain (TyEL) mukaisten työkyvyttömyyseläkevakuutusmaksujen luomiin taloudellisiin kannustimiin ja niiden vaikuttavuuteen.

Jos työntekijän sairaus pitkittyy, hän voi hakea määräaikaista kuntoutustukea tai toistaiseksi voimassa olevaa työkyvyttömyyseläkettä. Myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden kustannukset kohdistetaan työntekijän sairastumista edeltäneille viimeisimmille työnantajille. Työnantajat maksavat osana TyEL-vakuutusmaksuaan työkyvyttömyyseläkemaksua, johon niiden omille työntekijöille myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden kustannukset vaikuttavat. Yrityksen työkyvyttömyysriski suhteutetaan kaikkien TyEL-vakuutuksen piirissä toimivien yritysten keskimääräiseen työkyvyttömyysriskiin yrityksen henkilöstön ikärakenne huomioiden, ja tämä suhteellinen riskitaso määrittää kunkin yrityksen maksuluokan eli työkyvyttömyyseläkemaksun maksutason. Järjestelmää kutsutaankin maksuluokkamalliksi.

Tutkimuksemme kannalta keskeinen piirre maksuluokkamallissa on, että työnantajat kokevat työkyvyttömyysriskinsä vaikutuksen vakuutusmaksuihinsa eri tavalla riippuen yrityksen koosta. Pienimmät yritykset eivät ole maksuluokkamaksujen piirissä vaan maksavat tasa-

maksua, eli niiden oma työkyvyttömyysriski ei vaikuta maksutasoon. Keskisuuret yritykset maksavat sitä suuremman osuuden työkyvyttömyyseläkemaksustaan riskitasonsa mukaisena maksuluokkamaksuna, mitä suurempi yritys on kyseessä. Suurimmat yritykset puolestaan maksavat pelkästään maksuluokkamaksua. Tästä syystä suurimmat yritykset kärsivät työntekijöidensä työkyvyttömyyseläkkeiden kustannuksista pahiten, mutta myös hyötyvät vältetyistä työkyvyttömyystapauksista eniten. Pienimmillä yrityksillä tällaisia taloudellisia kannustimia ei ole, sillä ne eivät voi vaikuttaa maksutasaansa omilla toimillaan. Keskisuuret yritykset putoavat kannustimissa näiden ääripäiden välille koosta riippuen.

Sen lisäksi, että erikokoisilla yrityksillä on erisuuriset kannustimet, eroja on myös eri työkyvyttömyysetuuksien välillä. Vain toistaiseksi myönnetty työkyvyttömyyseläkkeet vaikuttavat työnantajan maksuluokkaan. Koska osatyökyvyttömyyseläke on puolet täyden eläkkeen suuruudesta, sen vaikutus työnantajan maksuluokkamaksuun on pienempi kuin täyden työkyvyttömyyseläkkeen. Sen sijaan työntekijöiden määräaikaista kuntoutustukia ei huomioida ollenkaan, eli ne eivät vaikuta yrityksen maksutaseen. Tarkoitus olisi, että työnantajat tukisivat työntekijän kuntoutumista ja sopeuttaisivat tarvittaessa kuntoutuksen jälkeisiä työtehtäviä vastaamaan työntekijän työkykyä. Ei ole kuitenkaan etukäteen selvää, miten työnantajat reagoivat tällaisiin työkyvyttömyysetuuksien välillä oleviin kannustinrakenteisiin. Parhaassa tapauksessa kannustimet ohjaavat niitä tukemaan aktiivisemmin kuntoutustoimia ja tarjoamaan rohkeammin osa-aikaisia tehtäviä osatyökykyisille, jolloin täysi työkyvyttömyyseläke eli ennenaikainen työelämästä poistuminen voidaan välttää. Huonoimmassa tapauksessa kannustimet johtavat sairaan työntekijän tarpeettomaan hyppyyttämiseen etuudelta toiselle, jos työnantajat pyrkivät vain keinotekoisesti lykkäämään täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä ja siten minimoimaan maksujaan.

Tutkimuksessa analysoidaan Eläketurvakeskuksen ja Tilastokeskuksen rekisteriaineistojen avulla maksuluokkamallin vaikutuksia työkyvyttömyysriskiin. Hyödynnämme analyysissa maksuluokkamallin rakennetta, joka asettaa erisuuruisille yrityksille eriasteisia kannustimia ennaltaehkäistä työkyvyttömyyseläkkeitä. Suurimmilla yrityksillä tulisi mallin rakenteen vuoksi olla suurimmat kannustimet ehkäistä työkyvyttömyyseläkkeitä, sillä ne hyötyvät paljon merkittävämmän työkyvyttömyysriskin alenemisesta kuin pienemmät yritykset. Tutkimme vaikutuksia erikseen sairauspäivärahaajaksojen, kuntoutustukien ja työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuksiin, koska näiden kustannusvaikutukset poikkeavat toisistaan.

Tarkastelemme ensin kuntoutustukien käyttöä ja sitä, mihin työntekijät päätyvät kuntoutustukijakson jälkeen. Kuntoutustuki on tarkoitettu lyhytaikaiseksi etuudeksi, joka myönnetään, jos työntekijän odotetaan todennäköisesti kuntoutuvan ja palaavan takaisin työelämään. Työnantajilla on rooli muun muassa kuntoutumissuunnitelman laatimisessa, johon liittyy esimerkiksi kuntoutumisjakson jälkeisistä työtehtävistä sopiminen ja tarvittaessa uudelleen kouluttautuminen. Vaikka tavoite on kuntouttaa työntekijä takaisin töihin, keskimäärin noin puolet kuntoutustuen lopettaneista jäi työkyvyttömyyseläkkeelle kuukauden sisällä eli poistui työelämästä kokonaan. Vain kolmasosa palasi töihin. Heistä suurin osa työllistyi takaisin samalle työnantajalle, jonka palveluksesta henkilö jäi kuntoutustuelle. Mitä suurempi kuntou-

tustukea edeltänyt työnantajayritys oli (eli mitä suuremman osuuden sen vakuutusmaksusta maksuluokkamaksut muodostivat), sitä lyhyempiä kuntoutustukijaksot olivat ja sitä todennäköisemmin työntekijät palasivat töihin tälle työnantajalle kuntoutustuen päätyttyä. Tämä voisi kuvastaa kannustimien vaikutusta, jos suuret työnantajat todella kiinnittävät töihin paluuseen enemmän huomioita kustannuksista johtuen.

Arvioimme myös tilastollisin menetelmin, miten yrityksen ”omavastuuaste” eli maksuluokkamaksun osuus työkyvyttömyyseläkemaksusta vaikuttaa työkyvyttömyysriskiin. Haasteena on erottaa omavastuuasteen kannustinvaikutus yrityskoon suorasta vaikutuksesta, koska omavastuuaste määräytyy suoraan yrityksen koon perusteella. Omavastuuasteen määräytymissäännön epälineaarisuus kuitenkin mahdollistaa kannustinvaikutusten arvioinnin, vaikka maksuluokkamallin rakenne on pysynyt muuttumattomana tarkasteluperiodin ajan. Keskeinen tulos analyysistamme on, ettei maksuluokkamaksujen piiriin kuuluminen näytä vaikuttavan yrityksen työntekijöiden työkyvyttömyysriskiin. Omavastuuaste ei vaikuta todennäköisyyteen joutua sairauslomalle, kuntoutustuelle tai työkyvyttömyyseläkkeelle. Emme myöskään havaitse vaikutusta työkyvyttömyysetuuksiin, jotka on myönnetty sellaisten sairauksien perusteella, joihin työnantaja voisi ehkä selkeämmin vaikuttaa, kuten tuki- ja liikuntaelinsairauksien perusteella myönnettyihin kuntoutustukiin ja työkyvyttömyyseläkkeisiin.

Työnantajan mahdollisuudet vaikuttaa työntekijöidensä työkykyyn saattavat olla siinä määrin rajalliset, ettei taloudellisista kannustimista ole ylipäättään hyötyä. Toisaalta maksutekniikan monimutkaisuus varmasti vaikeuttaa kannustimien hahmottamista, ja varsinkin pienissä yrityksissä tietämys maksutekniikan yksityiskohdista saattaa olla puutteellista, mitkä voivat syödä kannustimien tehoa.

Lisätietoja:

Tomi Kyyrä

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus

Sähköposti: tomi.kyyra@vatt.fi

Puhelin: 029 551 9427

Tuuli Paukkeri

Aalto yliopisto

Sähköposti: tuuli.paukkeri@aalto.fi

Puhelin: 050 555 0125

Aineistotilaukset:

www.etk.fi › Julkaisut › Tutkimusjulkaisut ›

Raportit › Työkyvyttömyyseläkkeiden maksuluokkamallin
kannustinvaikutukset

tai aineistotilaukset@etk.fi

ISBN 978-951-691-225-0 (nid.)

ISBN 978-951-691-226-7 (PDF)

ISSN 1238-5948 (painettu)

ISSN 1798-7490 (verkkojulkaisu)

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Eläketurvakeskus

00065 ELÄKETURVAKESKUS

Puhelin 029 411 20

Faksi 09 148 1172

Pensionsskyddscentralen

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Telefon 029 411 20

Fax 09 148 1172

Finnish Centre for Pensions

FI-00065 Eläketurvakeskus Finland

Telephone +358 29 411 20

Fax +358 9 148 1172

www.etk.fi

› julkaisut